

הובלת חלב ע"י גוי בשבת וביו"ט

- א. היתר אמירה לגוי לצורך
 ב. חילול שבת של הגוי בפרהסיא
 ג. הנאה ממלאכת הגוי
 ד. חילול השם
 ה. סיכום

א. היתר אמירה לגוי לצורך

דבר פשוט הוא שאסור לומר לגוי להוביל חלב בשבת, שכן יש בהפעלת המכוננית חילול שבת דאורייתא. אפילו אם נאמר שהוא לצורך, הרי לא התיר השלחן ערוך או"ח סימן שז סעיף ה אלא במלאכה דרבנן: "דבר שאינו מלאכה ואינו אסור לעשותו בשבת אלא משום שבות מותר לישראל לומר לגוי לעשותו בשבת, והוא שיהיה שם מקצת חולי או יהיה צריך לדבר צורך הרבה או מפני מצוה. כיצד, אומר ישראל לגוי בשבת לעלות באילן להביא שופר לתקוע תקיעת מצוה". וגם באיסורי דרבנן כבר כתב המגן אברהם שם ס"ק ז: "ודע, שאין מדמין דבר לדבר בעניני השבותים, ואין לך בם להתיר אלא מה שאמרו חכמים".

והגם שהרמ"א בסימן רעו סעיף ב הביא שיש מקילין אפילו במלאכה דאורייתא: "יש אומרים דמותר לומר לגוי להדליק לו נר לסעודת שבת משום דסבירא ליה דמותר אמירה לגוי אפילו במלאכה גמורה במקום מצוה", מכל מקום הרי מסקנת הרמ"א היא "ויש להחמיר במקום שאין צורך גדול, דהא רוב הפוסקים חולקים על סברא זו". ועיין שם באר היטב ס"ק ה שהביא את דעת השל"ה שהחמיר אף לצורך גדול, ושכן ראה "נוהגים בקהלות חשובות שיושבים חשכה במוצאי שבת אפילו בחתונה עד שאמרו הקהל ברכו, וכן נהג הגאון הר"ש כשהיו סועדין אצלו סעודה שלישית".

והפוסקים החמירו בזה מאוד, כמ"ש בית יוסף סוף סימן רמד וז"ל: "כתב סמ"ג במצות לא תעשה סימן ע"ה, תניא במכילתא כל מלאכה לא יעשה בהם, לא תעשה אתה ולא יעשה חבירך ולא יעשה הגוי מלאכתך, משמע מכאן שאסור לישראל להניח לגוי לעשות מלאכתו בין ביו"ט בין בשבת דאורייתא, אבל אם מסר לו הישראל מערב שבת מותר, ובלבד שיהיה בביתו של גוי" וכו'. אמנם י"ל שהוא אסמכתא בעלמא, שאם היתה מן התורה לא היו חכמים מתירין לעשותה אף בביתו של גוי ואף כשמסרה מערב שבת. ולשון לא יעשה הכתוב בתורה מוכיח קצת שהיא דרשה גמורה".

על ראיית הב"י שאמירה לגוי אינה מן התורה ("שאם היתה מן התורה לא היו חכמים מתירין לעשותה אף בביתו של גוי ואף כשמסרה מערב שבת"), כתב בשו"ת פנים מאירות חלק א סימן לח "נראה לי דאין מזה הוכחה, דמיירי שמסר מערב שבת להגוי והגוי יכול לעשות מלאכה זו בחול, וכיון דקצץ לו דמים שרי אם הוא בביתו של גוי דליכא למיחש מפני הרואים, אבל אם שוכר להגוי בקבלנות לעשות לשנה או לחודש ואם אינו עושה בשבת מפסיד הישראל אם כן אותה מלאכה משתרשי ליה ואסור, אף לפי הבנת הראב"ד בדברי הרמב"ם לא התיר הרמב"ם בקוצץ אלא באינו

מקפיד אם יבטל איזה יום אבל אם מקפיד אם יבטל איזה יום אסור לכו"ע, וכן כתב הט"ז בהדיא וכו' ואפילו אם יפסיד מהקרן, ואין לדמות להתיר שבות אלא מה שהתירו חכמים בפירוש משום דקים להו דאין מעמיד עצמו על ממונו משום שהוא מזומן עכשיו לפניו, משא"כ הכא שאין הממון בעין לפניו אלא אם לא יעשה יפסיד, לא התירו חכמים, דודאי כיון שאין הממון בעין לפניו אלא שעל ידי ביטולו יבוא להפסיד, אדם נזהר מזה, ואין לנו בזה אלא מה שאמרו חכמים וכו'. הרי לפניך דאפילו במקום פסידא לא התירו אלא במקום שנוכל לומר בדידה קטרח ולאו משליחותיה דישאל קעביד, אבל בכי האי גוונא שהישאל מקפיד אם ישב בטל אז אסור מדינא, דזה ודאי שליחותיה קעביד". אלא שרוב הפוסקים לא סבירא להו כהסמ"ג, ולדעתם כל האיסור הוא מדרבנן (ועיין שו"ע הרב סימן רמג סוף סעיף א).

הפרי מגדים משב"ז סוף סימן רעו מסביר את דעת הסמ"ג, וז"ל: "ואפשר דהיינו באומר לו גילה קרא דכאן שלוחו כמותו על ידי גוי, אבל בעשה הגוי מעצמו בשביל ישראל הוה דרבנן אטו אמירה. ואי נמי נאמר שהיא אסמכתא (כסברת בית יוסף הנ"ל) יש לומר כי האי גוונא גזרו גזירה לגזירה, דכל מיילי דרבנן דין תורה הוה, אלא דהכי אתני להקל בספיקן ושלא ילקה עלייהו ולא גזרינן גזירה לגזירה, אבל באסמכתא אקרא כי האי גוונא דעתם דדין תורה ליהוי". ובשו"ת ארץ צבי סימן עה מסביר את שיטת הסמ"ג וז"ל: "לולא דגזרו חז"ל אמירה לנכרי שבות לא היה שוב איסור באמירה לנכרי, דאין שליחות לגוי, אך בתר דגזור רבנן יש שליחות לנכרי, ושוב אסור גם מן התורה מקרא לא יעשה מלאכה, דכיון דעובר איסור דרבנן ונעשה מומר לשבת באיסור דרבנן דהוי כמומר לכל התורה וכו' שוב אסור מן התורה, דמגוי לגוי יש שליחות, ושפיר כתב סמ"ג דבתר דאמור רבנן אמירה לנכרי שבות יש בו איסור דאורייתא מצד שליחות, דמגוי לגוי יש שליחות".

ב. חילול שבת של הגוי בפרהסיא

אבל בנידון דידן, שחילול השבת הוא בפרהסיא, חמור טפי, כמ"ש הפוסקים. ועיין שו"ת צמח צדק ליובאוויטש, או"ח סימן לא וז"ל: "משמע בהדיא בגמרא פ"ק דסוכה טז, ב שהדרבנן של איסור שבת חמור גם מהדאורייתא של מצות עשה, וביותר בדבר שהוא בפרהסיא חמור טובא טפי, ועיין בגמרא פרק קמא דחולין ה, א חוץ מן כו', ועיין בהרא"ש בעירובין פרק הדר סימן יג, מובן ומבואר דפרהסיא דחילול שבת אף באיסור דרבנן חמור טובא".

כאשר מדובר בחילול שבת של הגוי לצורך היהודי בפרהסיא הדבר בוודאי אסור כדין מלאכה במחובר לקרקע, כפי שמבואר בסימן רמד סעיף א ש"אסור לו להניח לעשות לו מלאכה בשבת", וכמו שכתב שם סעיף ד "מלאכת פרהסיא אפילו במטלטלין כגון ספינה הידועה לישראל דינה כמו מלאכת מחובר". וכתב ביאור הלכה ד"ה דינו דכתבו התוספות שבת ושלחן ערוך הרב והחיי אדם, דמדינא אסור ולא חומרא בעלמא עיי"ש. ואפילו באיסור דרבנן כתבו הרבה אחרונים דאסור לגוי לעשותו בקביעות.

ג. הנאה ממלאכת הגוי

ואי מותר ליהנות ממלאכת גוי בשבת, יש בזה חילוקי דינים, שהרי אמרו חז"ל שבת קכב, א נכרי שהדליק את הנר אם בשביל ישראל אסור להשתמש לאורו. אבל שם הטעם הוא שעושה אדעתא דישאל, אבל באופן שעושה אדעתא דנפשיה יש מחלוקת ראשונים, שהגהות אשר"י רא"ש פ"ק דשבת סימן לו כתב "אבל אם הדליק נכרי הנר או עושה אש לישראל לא ישתמש ישראל לאורו, אע"פ שקצץ לו שכרו לכך (ונכרי אדעתא דנפשיה עביד), לפי שגוף ישראל נהנה ממלאכת שבת

הנעשית בשבילו". אבל בחידושים המיוחדים להריטב"א לשבת שם (שידוע שהם חידושי הר"ן) כתב שהגמרא איירי דנכרי אדעתא דישאל קא עביד, אבל כל שקצץ אדעתא דנפשיה קא עביד, ושרי ישראל להשתמש אפילו בשבת.

ועיין במרדכי פ"ק דשבת סימן רלט מובא בתפארת שמואל אות מה וז"ל: "מותר לתת בגדיו לגוי ערב שבת עם חשיכה לתקנו, ואע"ג שידוע שהגוי יעשה המלאכה בשבת, דכיון שהגוי עושה בביתו של גוי לא מינכרי מלתא שהוא מלאכת ישראל וכו'. ומסתמא דוקא על ידי קציצה שרי שהגוי אדעתא דנפשיה עביד ולא בענין אחר".

וז"ל המאירי שבת יט, א: "ותירצו הגאונים, שכל אלו שאנו אוסרים אם נעשו בשביל ישראל, הם דברים שהגוי מכיר שאי אפשר לישראל בלא אותו ענין בו ביום או למוצאי שבת לאלתר". הרי גם כשהנכרי עושה אדעתא דנפשיה ולא אדעתא דישאל אסור לישראל להשתמש בו בשבת כשהנכרי יודע שהישראל צריך לו מאוד.

ובאומר לנכרי בערב שבת, כתב המחבר סימן רנב סעיף ד "כל שקצץ אע"פ שעשה הגוי מלאכה בשבת מותר לישראל ללבוש הכלי בשבת עצמה, דכל שקצץ אדעתא דנפשיה קא עביד". וכתב הרמ"א "ויש אוסרין ללבושו כל שידוע שהגוי גמרו בשבת, וצריך להמתין במוצאי שבת בכדי שיעשה. והכי נהוג לכתחילה".

בסימן רעו סעיף א כתב המחבר: "גוי שהדליק את הנר בשביל ישראל אסור לכל, אפילו למי שלא הודלק בשבילו". והרמ"א הוסיף "ואין חילוק בזה בין קצב לו שכר או לא קצב או שעשאו בקבלנות או בשכירות, דהואיל והישראל נהנה ממלאכה עצמה בשבת אסור בכל ענין". והאיסור כאן הוא עד בכדי שיעשה במוצאי שבת, כמ"ש השלחן ערוך סימן שכה סעיף ו.

המגן אברהם סימן רנב ס"ק יא מסביר את החילוק בין הדלקת הנר שהחמיר ובין בגד שפסק המחבר דמותר ללבושו. וז"ל, "ולא דמי (בגד) להדלקת הנר, דהתם אדעתא דישאל קא עביד, פירוש שמדליקו בשבת כדי שישתמש בו הישראל עכשיו, משא"כ כאן (בבגד) שעושה להשלים פעולתו".

והטעם שאסרו חכמים מלאכת גוי עבור ישראל בשבת כתבו הראשונים "דאם יהא מותר להנות יאמר לו להדליק". וכתב הפרי מגדים משב"ז סוף סימן רעו "והואיל וקל איסור זה בעיניהם עשו הרחקה כדי שיעשו, שלא יהנה כלל ממנו". ואם עשה הגוי מלאכה דרבנן עבור ישראל, גם אם עשה בלא ציווי הישראל ואדעתא דנפשיה עביד, אסור בו ביום למי שנעשה בשבילו, ובמוצאי שבת מותר בכדי שיעשו, ולאחרים מותר בו ביום (שלחן ערוך סימן שכה סעיף ח). ועיין משנה ברורה ס"ק לח שאם עשה למכור לישראל נחשב שנעשה בשבילו.

ד. חילול השם

ובוודאי שיש לנו למחות כאשר חילול השבת הזה נעשה בפרהסיא כאשר יש בזה גם חילול השם. ואפילו במרחץ שמשתמשים בו גויים דאיתא במשנה ע"ז פ"א מ"ט "ובכל מקום לא ישכיר לו את המרחץ מפני שהוא נקרא על שמו", כתב הרמב"ם בפירוש המשניות "ואומרו 'על שמו' רוצה לומר על שם ישראל בעל המרחץ, והגוי אשר ישכרנו יחממו בשבת, וייכנסו בו ה גויים ויאמרו נרחץ במרחץ של פלוני היום, ויש בזה חילול השם למי שישמע זה ולא ידע שהוא מושכר בידו לזמן קצוב בדמים קצובים". ובוודאי שהדברים נכונים כאשר מכליות עם סמל 'תנובה' נוסעות בשבת בפרהסיא ונהגיהם עושים שבתם חול, ושהם רק חלק מתוך שרשרת של חילולי שבת במשקי החלב

מכאן ובמחלבות הראשיות מכאן, וכאשר ידוע שבתוצרת זו משתמשים גם יראים ושלמים.

ה. סיכום

העברת חלב על ידי גוי במכונית בשבת, שנעשה בציווי ישראל, הוא איסור דאורייתא שנעשה ע"י הגוי עבור כלל הקונים שהם ישראל, ואסור להשתמש בחלב הזה (אלא במקרים מיוחדים עפ"י הוראת חכם, כמ"ש רמ"א סי' רעו סעיף ב' וסי' שז סעיף ה, ועי' בנושאי הכלים). ובודאי בנידון דידין שנעשה הדבר בפרהסיא ובקביעות, וכולם יודעים שזה נעשה עבור חברה שבבעלות יהודים, בודאי שהדבר אסור. ובפרט שיש בזה גם חילול השם שנוסעות בכבישי ארץ ישראל בשבת בפרהסיא משאיות "תנובה", שהיצור שבהכשר מהדרין עומד בראש הפירמידה של פעילות החברה.